Qabul qilindi: 8-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 14-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-sentabr 2026-yil

РЕГИСТОН МАЖМУАСИНИ ҚАЙТА ТИКЛАШ ИШЛАРИ ВА УНИНГ ГЛОБАЛ АҲАМИЯТИ

Абдиназаров Козим Зарипович

Самарқанд Давлат Архитектура ва Қурилиш Университети магистранти

Мавзунинг долзарблиги: Самарқанддаги Регистон майдони – бутун Марказий Осиё меъморчилигининг тимсоли ва ЮНЕСКОнинг Бутунжаҳон мероси рўйхатидаги энг машҳур объектлардан биридир. Мажмуа таркибига кирувчи Улуғбек, Шердор ва Тилла Қори мадрасалари Темурийлар даври илм-фан, маданият ва санъатининг юксак чўққисини акс эттиради.

Регистоннинг долзарблиги шундаки, унинг тарихий барқарорлиги жиддий таҳдид остида қолган эди. Хусусан, совет даврида амалга оширилган, аммо тўлиқ якунланмаган ва баъзи жойларда нотўғри бўлган реставрациялар, шунингдек, ер силкиниши натижасидаги деформациялар (айниқса, минораларнинг оғиши) мажмуанинг бутунлигига хавф солган. Шу боис, Регистонни замонавий илмий-технологик ёндашув асосида, глобал стандартларга мувофиқ қайта тиклаш ва унинг асл кўринишини асраш бугунги куннинг энг муҳим маданий-тарихий вазифаси ҳисобланади.

Мавзунинг мақсади

1.Регистон мажмуасининг тарихий ва илмий-маърифий қадриятини баҳолаш.

2. XX аср ва XXI аср бошида амалга оширилган қайта тиклаш ишларининг ўзига хос хусусиятлари ва натижаларини таҳлил қилиш.

3. Мажмуани сақлашда вужудга келаётган янги техник ва технологик муаммоларни (масалан, минораларнинг ҳолати, кошинларнинг мўртлиги) аниқлаш.

4. Объектнинг глобал туризм ва маданиятлараро мулоқотдаги аҳамиятини ёритиш.

Кириш

Регистон ("қумли жой" маъносини англатади) майдони бир вақтлар Самарқанднинг савдо, ҳунармандчилик ва илмий-маърифий ҳаётининг маркази бўлган. Унинг меъморий ансамбли учта маҳобатли мадрасадан иборат: Улуғбек мадрасаси (1417–1420 йй.), Шердор мадрасаси (1619–1636 йй.) ва Тилла Қори мадрасаси (1646–1660 йй.). Бу мажмуа асрлар давомида Марказий Осиёнинг меъморчилик симфонияси сифатида эътироф этилиб келинади.

Узоқ тарих давомида Регистон табиий офатлар, урушлар ва вақтнинг шафқатсиз синовларига дуч келди. Айниқса, XX аср бошидаги зилзилалар унинг иншоотларига жиддий зарар етказди. Шу сабабли, кенг кўламли реставрация ишлари совет даврида бошланган ва Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг янги босқичга кўтарилган. Бугунги кунда бу тиклаш ишлари нафақат тарихий ёдгорликни сақлаш, балки меъморчилик фанининг мураккаб муаммоларини ҳал қилиш учун ҳам глобал аҳамиятга эга.

Асосий Қисм

1. Регистоннинг Меъморий ва Тарихий Қадрияти

• Улуғбек Мадрасаси: Ўрта асрлардаги энг йирик илмий марказлардан бири сифатида, унинг меъморий ечимлари ва ўша давр математикасига оид безаклари.

• Шердор Мадрасаси: Ойнадаги акс (кўчирма) усулида қурилган ва афсонавий шер-қуёш мотиви тасвирланган ноёб пештоқининг бадиий аҳамияти.

• Тилла Қори Мадрасаси: Унинг масжид сифатидаги вазифаси ва ички қисмининг ноёб зарҳал нақшлари (кундал усули)нинг тарихий қиммати.

2. Қайта Тиклаш Ишларининг Асосий Босқичлари ва Муаммолари

• Совет Даври Реставрацияси: Асосан минораларни тик ҳолатга келтириш (риҳтовка усули), бироқ баъзи жойларда тарихий материалларнинг алмаштирилиши каби камчиликлар.

• Мустақиллик Даври Реставрацияси: ЮНЕСКО стандартларига мослашиш, кошинкорлик безакларини илмий асосда консервация қилиш ва майдондаги ташқи ободончилик ишлари.

• Ҳозирги Техник Муаммолар: Минораларнинг фундаменти ва пойдеворидаги деформацияларни геофизикавий мониторинг усуллари орқали доимий кузатиш зарурати.

3. Глобал Аҳамият ва Туризм

• Регистоннинг Ўзбекистоннинг "ташриф қоғози" сифатидаги роли ва Буюк Ипак Йўли маданий меросининг бир қисми эканлиги.

• Қайта тиклаш тажрибасининг халқаро меросни сақлаш амалиёти учун намуна сифатида аҳамияти.

Хулоса

Регистон мажмуасини қайта тиклаш ишлари Ўзбекистоннинг ўз тарихий меросига бўлган юксак эътиборининг ёрқин намунасидир. Узоқ давом этган ва мураккаб бўлган реставрация жараёнлари мажмуанинг асосий структур элементларини асраб қолишга имкон берди. Регистоннинг глобал аҳамияти унинг нафақат меъморий гўзаллигида, балки илм-фан ва маданият маркази сифатидаги тарихий ролида ҳамдир. Келажакдаги ишлар доимий техник мониторинг ва консервациянинг замонавий илмий методларига асосланиши лозим, бу эса унинг юзлаб йиллар давомида бутун инсоният мулки бўлиб қолишини таъминлайди.

Адабиётлар рўйхати

1. ЮНЕСКОнинг "Самарқанд – маданиятлар чорраҳаси" объектига оид расмий ҳужжатлари.

2. Памятники зодчества Узбекистана. "Регистан". – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980.

3. Пугаченкова Г.А. Самарқанд. Бухоро. Хива. (Архитектурные памятники). – Тошкент, 1971.

4. Аҳмедов М.М. Ўзбекистоннинг меъморий ёдгорликларини асрашда замонавий технологияларнинг ўрни. // Меъморчилик ва қурилиш муаммолари. – Тошкент, 2020.